मकाशादिति कल्पतरौ पाठः। अध्यग्न्यादिशब्दास्तु शौनकहारीताद्यग्नीधनादावेव प्रयोगात्। स्टष्टोपस्कराद्यादीनां यन्मूल्यं कन्यायेष्वाधिक्येन परादिभ्यः कन्याभरणरूपेण स्टष्टते तच्छुल्कमिति मदनरत्ने व्याख्यातम्। मिताक्षरायां तु यद्दृष्टीत्वा कन्या दीयते तच्छुल्कमित्युक्तम्। उभयत्रापि पित्रादीनां कन्याया इदमित्युद्देश्यो विवक्षितः अन्यथा तद्दत्तत्वाभावेन स्त्रीधनत्वव्यपदेशस्यानुपपत्तेः। जीमूतवाहनेन तु कर्मिष्यामिति पठित्वा स्टष्टादिकर्मिभिः शिल्पिभिस्तत्कर्मकरणे भर्त्रादिप्रेरणार्थं स्त्रियै यदुत्कोचदानं तच्छुल्कं तदेव मूल्यं प्रकृत्यर्थत्वादिति व्याख्यातम्। पुनश्चोक्तम् "यदानेतुं भर्तृस्टष्टे शुल्कत्वपरिकीर्त्तितमिति" व्यासोक्तं वा। भर्तृस्टष्टगमनार्थमुत्कोचादि यद्दत्तं तच्छुल्कमित्यर्थ इति। तदुभयमपि स्त्री स्वामिकं भवत्येव तथा एव दत्तत्वादिति तत्र स्त्रीधनत्वव्यपदेशोऽन्यस्त्रीधनवत् सुगम एव। आधिवेदनिकं स्त्रीधनविवाहभाग पूर्वभाग्यायै वक्ष्यते। यदाह याज्ञवल्क्यः "अधिविन्नं स्त्रियै दद्यादाधिवेदनिकं धनम्। न दत्तं स्त्रीधनं यासां दत्तं तद्वं प्रकल्पयेत्" इति। पित्रादिभिर्ज्ञातीनामार्थं स्त्रीभ्यो धनदाने विशेषमाह कात्यायनः "पितृमातृपतिभ्रातृज्ञातिभिः स्त्रीधनं स्त्रियै। यथाशक्त्यादिवाहस्याहातव्यं स्थावरादते"। स्थावरेतरद्धनं यथाशक्ति काकार्यापणषड्रूपदयपर्यन्तं देयमित्यर्थः। व्यासोऽपि "द्विषड्रूपः परो दायः स्त्रियै देयो धनस्य तु"। आहिषड्रूपादिति कात्यायनेन, पर इति च व्यासेनोक्तोऽधिकमिति धनिभापि न स्त्रीभ्यो देयमिति दर्शितम्। अयत्र नियमः प्रतिवत्सरमयकर्षणे स्त्रीयस्तोमानेकवत्सरेषु जीवनार्थं दीयमानमिति तोऽधिकमपि भवति चेत्र दोषः। जीवनार्थत्वाद्दानस्य तावत्कालीनत्वं दिवाहस्यमात्रेण तत्रिर्वाहसम्भवात्। स्त्रीधनेऽपि भर्त्रनुमतिमन्तरेण स्त्रीणां स्वातन्त्र्यमित्याह मनुः "न निर्हारं स्त्रियः कुर्युः कुटुम्बाद्बहुमध्यगात्। स्वकादपि च वित्ताद्धि स्वस्य भर्त्रनुमानतः इति निर्हारो व्ययः। क्वचित् स्त्रीधने तासां स्वातन्त्र्यमस्ति यदाह बौद्धायनः "बौद्धायिकं धनं प्राप्य स्त्रीभिः स्वातन्त्र्यमिष्यते। यथास्तत्रास्वयत्वार्थं तैर्दत्तमुपजीवनम्। बौद्धायिके सदा स्त्रीणां स्वातन्त्र्यं परिकीर्त्तितम्। विक्रये दाने च यथेष्टं स्थावरेष्वपि"। भर्त्रा दत्ते तु स्थावरेतरत्रैव स्वातन्त्र्यमित्याह नारदः "भर्त्रा प्रीतेन यद्दत्तं स्त्रियै तस्मिन् स्थितेऽपि तत्। सा यथा कामकारीयाद्दद्याद्वा स्थावरादते"। स्थावरे भर्त्रा दत्ते स्त्रिया निर्वाहादुपभोगमात्रं न दानविक्रयादिकमित्यर्थः। अपुत्रा शयनं भर्तुरित्यादि कात्यायनवचोऽपि भर्त्रा दत्तस्थावरविषयमेव नारदेकवाक्यतयेति केचित्। अस्माभिस्तु पत्नी दुहितर इति व्याख्यानावसरेऽस्य विषयः प्रपञ्चितः। पुरुषाणामपि कस्मिंश्चित् स्त्रीधने न स्वातन्त्र्यं स्वस्वामित्वादित्याह कात्यायनः "न भर्त्ता नैव च सुता न पिता भ्रातरो न च। आदाने वा विसर्गे वा स्त्रीधने प्रभविष्णवः। यदि त्वेकतरोऽप्येषां स्त्रीधनं भक्षयेद् बलात्। सहद्विकं च दाप्यः स्याद्दण्डश्चैव समाप्नुयात्। तदेव यदनुज्ञाप्य भक्षयेत् प्रीतिपूर्वकम्। मूलमेव तदा दाप्यो यदा स धनवान् भवेत्। अथ चेत् स दरिद्रार्थः स्यात् च तां भजते पुनः। प्रीत्या विसृष्टमपि चेत् प्रतिदाप्यः स तद्बलात्। व्यासाच्छादनवासांसि यत्र योषितः। तत्र स्वमाददीत स्त्री विभागं रिक्थिनान्यथा"। स्त्रिया धनं स्टष्टीत्वा यद्यपरभार्यया सह वसत्येनाच्छादनमन्यते तदा स्टष्टीतं तद्धनं राज्ञा बलाद्दाप्यः। भर्त्राच्छादनवासांसि यदि भर्त्ता न ददाति तदा तेऽपि स्त्रिया दद्याद्याज्ञ्यः स्वत्वयोग्यं धनं वा याचेद्यमिति स्त्रीभ्यश्चार्थः। इदमपि तस्या दोषराहित्ये बोध्यं दुष्टा पुनः किमपि स्त्रीधनं न लभते इत्याह स एव "अपकारक्रियायुक्ता निर्लज्जा चार्थनाशिका। व्यभिचाररता वा च स्त्रीधनं न तु याचते"। नाहंतीत्यनेन तया लब्धमप्याच्छिद्य याचमिति सूचितम्। अपकारक्रियायुक्ता सदा भर्तृप्रतिकूलाचरणपरा "निर्मर्यादार्थनाशिका" इत्यपि पाठः। देवलः "हस्तिराभरणं शुल्कं लाभश्च स्त्रीधनं भवेत्। भुङ्क्ते तत् स्वयमेवेदं पतिर्नार्हत्यनापदि। इत्या भोक्ते च भोगे च स्त्रियै दद्यात् सहद्विकम्" इति। सहद्विकं वृद्धिनार्थं पित्रादिना दत्तमिति स्मृतिचन्द्रिकायाम्। मदनरत्ने तु हस्तिरिति पठितम्। हस्तिजीवितार्थं पित्रादिभिर्दत्तमिति व्याख्यातम्। लाभो गोश्वादिप्रीत्यर्थं बहुमतो कुतश्चित्। इत्या आपदमन्तरेण।